

УДК [340.134-057.54^355.1.0.8^342.9]^341.3](477)"364"

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЮРИДИЧНИХ РАДНИКІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ ТА ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрій Коваль

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000
(мобілізований офіцер Збройних Сил України)
e-mail: afkoval@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2448-2756*

З 24 лютого 2022 р. триває повномасштабне російське вторгнення в Україну. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права в будь-якій війні є гуманітарним (гуманним) міжнародним обов'язковим для усіх сторін та військових командирів. Невід'ємною юридичною складовою у питаннях забезпечення, контролю та дотримання міжнародного гуманітарного права в системі Збройних Сил України під час збройного конфлікту стає статутний (штатний) інститут юридичного радника.

У цій статті автором проведено дослідження ролі юридичного радника в структурі Збройних Сил України та забезпеченні дотримання військовими командувачами, командирами та військовослужбовцями норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сил та засобів шляхом здійснення правового забезпечення планування, забезпечення та виконання бойових операцій, заходів правового режиму воєнного стану, завдань національного спротиву, об'єднаних операцій (бойових дій).

Автором у статті доведено, що правове забезпечення діяльності юридичних радників у системі Збройних Сил України унормоване законодавчими та підзаконними нормативними актами (законами України, наказами Міністерства оборони України та наказами Головнокомандувача Збройних Сил України тощо).

Водночас надання юридичних пропозицій (консультацій) командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та допомоги військовому командуванню у вирішенні правових питань, які виникають під час ведення бойових дій є визначальними завданнями юридичних радників у системі Збройних Сил України.

Оскільки з боку противника (збройних сил рф) повсякденно здійснюється порушення норм міжнародного гуманітарного права, автор переконаний, що належна фіксація виявлених військовослужбовцями порушень норм міжнародного гуманітарного права і в населених пунктах, і в інших місцевостях – районах ведення бойових дій у межах зон відповідальності військових частини є пріоритетним завданням у діяльності командирів та юридичних радників усіх рівнів Збройних Сил України.

З березня 2022 р. і донині автор під час проходження військової служби на посаді помічника командира бригади з правової роботи – начальника юридичної служби завдяки виконанню своїх функціональних обов'язків мав позитивні можливості здійснювати службові зустрічі з профільними фахівцями за повної підтримки та глибокого розуміння важливості проблематики дотримання норм міжнародного гуманітарного права – першого командира 125 окремої бригади територіальної оборони генерал-лейтенанта Артура Івановича Горбенка.

Так, у порядку службової співпраці та службових дискусій з питань міжнародного гуманітарного права зі своїми профільними старшими начальниками (юридичними радниками) автор здійснював науково-методичні обговорення у регіональному управлінні

«Захід», Командуванні Сил територіальної оборони ЗСУ, оперативному командуванні «Захід», Командуванні Сухопутних військ ЗСУ, Генеральному Штабі ЗСУ, оперативнотактичних угрупованнях «Харків», «Луганськ», угруповання об'єднаних сил, а також із декількома відрядженими в Донецьку область з Міністерства оборони України полковниками юстиції, полковниками юстиції університету Міністерства оборони, а також Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової техніки Збройних Сил України.

Розуміючи, що теоретичних матеріалів з розуміння норм міжнародного гуманітарного права є дуже багато, а практичних (лаконічних) інструкцій дій військовослужбовців на полі бою не так вже й багато, то автор публікації спробував створити з групою побратимів у системі Збройних Сил України «Методичні рекомендації щодо порядку фіксації, збору доказів та документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених силами противника». Такі рекомендації мали б допомогти відповідальним особам у військових частинах (командирами (начальниками) усіх рівнів, іншими посадовими особами) військовослужбовцями використовувати їх при виконанні службових обов'язків та допомагати документувати факти порушень противником норм міжнародного гуманітарного права. У 125 окремій важкій механізованій бригаді такі методичні рекомендації впроваджені за окремим наказом її командира полковника Вадима Олександровича Бондаренка.

Окрема подяка за створення таких методичних матеріалів під час спільного виконання бойових розпоряджень командира ОТУ «Луганськ» юридичному раднику полковнику юстиції Ігорю Анатолійовичу Клімову. З кандидатом юридичних наук Володимиром Михайловичем Лисиком автор спільно працював у рамках «Меморандуму про співпрацю» (квітень 2025), що укладений Львівським національним університетом імені Івана Франка та 125 окремою бригадою територіальної оборони.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право (МГП), юридичний радник, збройний конфлікт, національний спротив, воєнні (бойові) дії, правовий режим воєнного стану.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2025.81.062>

З перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у вищого політичного керівництва та українського народу був збройний виклик: або нічого не робити і реалізувати плани противника зі захоплення влади в Україні (план «бліц-кригу»), або воювати з ворогом.

Так, розпочався український повномасштабний національний спротив за небачуваної в історії підтримки загальносвітового свідомого демократичного суспільства: політиків, бізнесменів, волонтерів, добровольців добровольчих формувань та добровільно мобілізованих (за власними заявами) в лави ЗСУ, зокрема у новостворену на початку березня 2022 р. 125 бригаду територіальної оборони відповідно до вимог Закону України «Про основи національного спротиву».

Автор публікації з 25 лютого 2022 р. щодня був з майбутніми побратимами, які формували та поповнювали особовий склад Львівської окремої бригади територіальної оборони Сил територіальної оборони Збройних Сил України (далі – Львівська бригада) та отримав пропозицію зайняти посаду помічника командира бригади з правової роботи – начальника юридичної служби.

З березня 2022 по червень 2024 р. Львівською бригадою командував генерал-лейтенант Горбенко Артур Іванович (випускник Академії Збройних Сил України із золотою медаллю, магістр права, кандидат педагогічних наук), який у 2014 р. брав безпосередню участь у бойових (воєнних) діях на Сході України, кавалер ордена Богдана Хмельницького III ступеню, нагороджений медаллю «Захиснику Вітчизни», медаллю «За бойові заслуги» та іншими відомчими відзнаками та медалями.

Мабуть за всю історію Збройних Сил України і до честі всієї Львівської територіальної громади та українців загалом уперше під час повномасштабного вторгнення російських озброєних сил на суверенну територію України лише генерал-лейтенант Артур Іванович Горбенко, будучи у відставці та на штатній посаді професора Національної академії сухопутних військ імені Гетьмана Петра Сагайдачного, за особистим патріотичним переконанням погодився тимчасово залишити основне місце праці та очолити бойову бригаду, якою за внутрішніми доктринальними та директивними документами міністерства оборони України та Генерального штабу ЗСУ повинен командувати не «генерал-лейтенант», а «полковник».

Автору публікації, котрий також без вагань у перші дні вторгнення ворога на територію України залишив основне місце праці (Львівський національний університет імені Івана Франка, юридичний факультет), було за високу військову честь служити в бригаді, якою з березня 2022 р. до червня 2024 р. командував генерал-лейтенант Артур Горбенко.

Автор вважає, що саме через весь багаж знань та професійний досвід генерал-лейтенанта А. І. Горбенка Львівська бригада на високому рівні забезпечувала виконання усіх завдань, що передбачені Законом України «Про основи національного спротиву». Так, усі поточні законодавчі завдання конструктивно та оперативно виконувалися спільно з начальником Львівської обласної військової адміністрації Максимом Козицьким, начальницею Львівської районної військової адміністрації Христиною Замулою, міським головою (мером) міста Львова Андрієм Садовим, їхніми заступниками та іншими посадовими особами, які в той час були залучені до роботи Ради оборони Львівської області (м. Львова), штабу зони та районів Львівської області. Досягати позитивних результатів допомагали і військове командування, і майже всі військові побратими. З боку військового командування у роботі штабу зони територіальної оборони були залучені начальники та особовий склад 125 Львівської окремої бригади, зокрема: полковник Потетеннік Віктор Анатолійович, полковник Боберський Ігор Степанович, автор публікації, полковник Кучерявенко Андрій Анатолійович, полковник Сухолиткий Володимир Володимирович (трагічно помер під час виконання службових обов'язків. Вічна пам'ять!).

З вересня 2022 р. окремі батальйони, як штатні підрозділи бригади, брали активну участь у боях на східному напрямку України, забезпечували та брали безпосередньо активну участь у Слобожанському контрнаступі Збройних Сил України (з кінця серпня 2022 р.), безпосередню участь у битвах за Бахмут (грудень 2022 р. – березень 2023 р.), на Донеччині (протягом 2023–2024 рр.), у битвах за Кремінну (2023 р.). Також спільно з іншими підрозділами Сил оборони України здійснювали визволення різних населених пунктів, включаючи села Озерне, Діброва, смт. Ямпіль та с. Торське. З травня 2023 р. по травень 2024 р. у складі оперативного угруповання військ Львівська бригада здійснювала оборону м. Харків, зокрема, придані в оперативне підпорядкування підрозділи бригади виконували завдання з нанесення вогневого ураження противника, розвідки, протиповітряної оборони та інженерного обладнання позицій у смузі оборони бригади, виконували протидиверсійні заходи за всіма бойовими порядками, які передбачені в бойових статутах для спеціалізованих механізованих бригад.

Отже, військовослужбовці 125 Львівської окремої бригади територіальної оборони, зазвичай, добровільно мобілізовані, на глибоке переконання автора, чітко усвідомлюючи весь спектр законодавчих завдань, які викладені в Законі України «Про основи національного спротиву». Отримуючи бойові завдання від вищого

військового командування, навіть ті, які виходили за межі законодавчих спроможностей сил територіальної оборони, ставали поруч з військовослужбовцями спеціалізованих бригад Командування Сухопутних військ ЗСУ, Командування об'єднаних сил ЗСУ, Головного Управління розвідки ЗСУ, СБУ, ССО та займали позиції на перших ешелонах фронту, брали участь у штурмових діях і таким чином відбулися справжніми воїнами – Захисниками та Героями України та українського народу.

Виклад основного матеріалу. Деталізуючи роль та значення юридичних радників у структурі ЗСУ пропонуємо для аналізу наступні витяги із законодавчих та нормативно-правових актів. Відповідно до ст. 99 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, який затверджено Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 548-XIV, під час збройного конфлікту помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) виконує обов'язки юридичного радника командира бригади [1].

З вказаного постає питання: за яких обставин штатний військовий юрист, який зарахований на штатну посаду помічника командира бригади з правової роботи – начальника юридичної служби набуває нового правового статусу «юридичного радника», які його функції, права та обов'язки та яка загалом роль юридичного радника в системі військового командування Збройних Сил України.

На перший погляд усі функціональні обов'язки помічників командира бригади з правової роботи як юридичних радників військового командування визначені в Законі України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України».

Проте і через складну структуру Збройних Сил України за миру, а надто під час дії в Україні правового режиму воєнного стану кожен помічник командира бригади з правової роботи опиняється у різних ситуаціях, наприклад:

1. Юридичний радник з командуванням перебуває на основному командному пункті військової частини, особовий склад якої бере безпосередню участь у бойових діях або здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією противником (російської федерації) проти України, перебуваючи безпосередньо в районах їх здійснення, на тимчасово окупованій російською федерацією території України (на території між позиціями сил оборони та позиціями військ держави-агресора, в період здійснення зазначених заходів) та виконують бойові (спеціальні) завдання.

2. Юридичний радник з командуванням перебуває на основному командному пункті органу військового управління, штабу угруповання військ (сил) або штабу тактичної групи до пункту управління оперативно-стратегічного угруповання військ включно, а також у складі командування та штабу військової частини (зведеного підрозділу) (зокрема, поза районами ведення бойових (воєнних) дій) (тимчасового військового органу управління боєм) особовий склад якої виконує бойові (спеціальні) завдання у складі, який здійснює оперативне (бойове) управління військовими частинами та підрозділами, що ведуть воєнні (бойові) дії на лінії бойового зіткнення на відстані виконання бойових (спеціальних) завдань військовою частиною (підрозділом, зокрема зведеним) першого ешелону оборони або наступу (контрнаступу, контратаки) до батальйону включно. (Перелік цих органів військового управління (управлінь (штабів) угруповань військ (сил)), затверджується Головнокомандувачем Збройних Сил України або начальником Генерального штабу Збройних Сил України).

3. Юридичний радник з командуванням перебуває на основному командному пункті з військовослужбовцями, які виконують бойові (спеціальні) завдання згідно з бойовими наказами (розпорядженнями).

4. Юридичний радник з командуванням перебуває на основному командному пункті з військовослужбовцями, які не виконують бойові (спеціальні) завдання згідно з бойовими наказами (розпорядженнями).

5. Юридичний радник з командуванням перебуває в інших ситуаціях: перебуває в навчальних військових закладах, на полігонах тощо.

Як видно з наведеного, юридичний радник супроводжує командування військової частини під час виконання усіх завдань за призначенням під час дії в Україні правового режиму воєнного стану та організації національного спротиву.

Враховуючи викладене, **метою** цієї статті є дослідження ролі юридичного радника в організації дотримання у Збройних Силах України та забезпечення командування та військовослужбовців роз'ясненнями з питань дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та щодо здійснення правового забезпечення планування об'єднаної операції (бойових дій) та ведення об'єднаної операції (бойових дій).

Під час правового режиму воєнного стану, тобто під час збройного конфлікту особовий склад більшості військових частин, залучається до виконання воєнних (бойових) завдань на всій території України (наприклад: мобільні вогневі групи, які захищають об'єкти критичної інфраструктури від ворожих дій тощо), а також можливе виконання особовим складом, військових частин, виконання у районах ведення воєнних (бойових) дій чи за їх межами, бойових (спеціальних) завдань згідно з бойовими наказами (розпорядженнями), або не залучення особового складу, військових частин, до їх виконання (військові навчальні заклади, наукові установи, оперативні управління, деякі командування за певних умов тощо).

Однак, незалежно від того до яких військ належить військова частина (структура Командування Сил територіальної оборони ЗСУ, Командування сухопутних військ ЗСУ, Командування об'єднаних сил ЗСУ, Сил спеціальних операцій, ГУР МОУ тощо), а також незалежно від того, які бойові (спеціальні) завдання отримала військова частина від військового командування чи то від Генерального Штабу ЗСУ та/або бойові (спеціальні) завдання у структурі свого штатного (штатного) керівника (начальника) юридичні радники (зокрема у складі групи юридичного радника) під час збройного конфлікту повинні виконувати спеціальні функції «юридичного радника», які вказані в Законі України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 р. № 548-XIV [1], дотримуватися вимог Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 [3], Женевській конвенції про захист жертв війни від 1949 р. та Додаткових протоколах до них 1977 р. (інших конвенцій, що ратифіковані Україною, а також нормами звичаєвого міжнародного гуманітарного права) та Положення про юридичну службу Збройних Сил України, затвердженого наказом Головнокомандувача Збройних Сил України № 80 від 30.03.2021 р. [4].

Про виконання своїх функціональних обов'язків усі юридичні радники повинні доповідати, зокрема, відповідно до вимог наказу Головнокомандувача Збройних Сил України від 16.01.2025 № 28 «Про внесення змін до Табеля термінових донесень Збройних Сил України» [5].

Як згадувалося, основоположні вимоги щодо покладення на помічника командира бригади з правової роботи (юрисконсульта бригади) обов'язків юридичного радника містяться у ст. 99 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» (далі – Статут внутрішньої служби Збройних Сил України) розділу «Помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади)»

в якій визначено, що: «Помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) у мирний і воєнний час відповідає за організацію і стан правової роботи в бригаді. Помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) підпорядковується командирові бригади. З питань організації правової роботи помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) керується вказівками юридичної служби вищого рівня. Під час збройного конфлікту помічник командира бригади з правової роботи (юрисконсульт бригади) виконує обов'язки юридичного радника командира бригади. Юридичний радник командира бригади під час збройного конфлікту надає консультації командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та щодо проведення інструктажу особового складу з їх виконання» [1].

З указаного випливає, що обов'язки юридичного радника військового командира покладаються на помічника командира з правової роботи (юрисконсульта) автоматично після початку збройного конфлікту та такі він зобов'язаний виконувати до його завершення.

Наказом Головнокомандувача Збройних Сил України «Про затвердження Положення про юридичну службу Збройних Сил України» від 30.03.2021 № 80 відповідно до положень ст. 99, 100 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, з метою ефективної координації правової роботи в Збройних Силах України, здійснення правового забезпечення органів військового управління, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України було затверджено Положення про юридичну службу Збройних Сил України (далі – Положення про юридичну службу № 80), згідно з яким регулюється питання діяльності юридичної служби Збройних Сил України (далі – юридичної служби) [4].

Пунктом 2.2.1. Положення про юридичну службу № 80 визначено, що під час збройного конфлікту юридична служба додатково виконує обов'язки юридичного радника відповідного командира (начальника), а саме:

- організовує дотримання у Збройних Силах України та надає консультації командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та щодо проведення інструктажу особового складу з їх неухильного виконання;
- здійснює правове забезпечення планування об'єднаної операції (бойових дій);
- здійснює правове забезпечення ведення об'єднаної операції (бойових дій).

Слід зазначити, що відповідно до ст. 2 Закону України «Про оборону України» підготовка держави до оборони в мирний час включає: забезпечення готовності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту об'єктів критичної інфраструктури до виконання завдань цивільного захисту в особливий період, зокрема, у воєнний час, з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права [2].

Наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164 відповідно до ст. 2 Закону України «Про оборону України» та з метою забезпечення додержання принципів і норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями і працівниками Збройних Сил України, затверджено Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України (далі – Інструкція № 164). [3]

Підрозділом 6 «Обов'язки помічника командира військової частини з правової роботи (юрисконсульта військової частини) – юридичного радника щодо забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права» розділу I «Основні положення міжнародного гуманітарного права, що застосовуються у збройних

конфліктах» Інструкцією № 164 деталізовано обов'язки юридичного радника під час збройного конфлікту.

Пунктом 1 підрозділу 6 розділу I Інструкції № 164 встановлено, що під час збройного конфлікту офіцери та працівники юридичної служби Збройних Сил України, помічники командирів військових частин із правової роботи (юрисконсульти військових частин) виконують обов'язки юридичних радників.

Основна функція юридичних радників згідно з Інструкцією № 164 полягає у наданні консультації командуванню щодо дотримання норм МГП (далі – міжнародного гуманітарного права), правил застосування сили та щодо проведення інструктажу особового складу з їх виконання.

У мирний час на помічника командира військової частини з правової роботи (юрисконсульта військової частини) Інструкцією № 164 покладаються такі обов'язки:

- координувати роботу з вивчення норм і приписів МГП в органі військового управління, з'єднанні, військовій частині, військовому навчальному закладі, установі, організації Збройних Сил України;
- надавати необхідну методичну допомогу з питань застосування норм МГП різним категоріям військовослужбовців;
- проводити заняття з МГП із різними категоріями військовослужбовців;
- за допомогою навчальних вправ та тестів оцінювати рівень засвоєння положень МГП військовослужбовцями різних категорій;
- надавати інформацію та консультації окремим військовослужбовцям у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, пов'язаних із застосуванням норм і приписів МГП.

А з початком часу збройного конфлікту та до його завершення (увесь період такого збройного конфлікту) на юридичного радника додатково покладаються згідно з Інструкцією № 164 наступні обов'язки:

- візувати проекти документів перед прийняттям відповідним військовим командуванням рішення на ведення воєнних дій з погляду відповідності їх нормам і приписам МГП;
- надавати необхідну допомогу військовому командуванню у вирішенні складних питань і вибору способу дій, який був би одночасно і законним, і ефективним;
- надавати допомогу військовому командуванню у вирішенні правових питань, які виникають, та усуненні перешкод, що можуть виникнути під час ведення воєнних дій;
- за необхідності брати безпосередню участь у веденні воєнних дій;
- знайомитися з планами майбутніх воєнних дій з метою оцінки відповідності їх нормам і вимогам МГП;

у разі невідповідності дій військового командування положенням МГП нагадати йому про вимоги права збройних конфліктів, зокрема ст. 87 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв війни від 08 червня 1977 р.; у разі, коли порушення норм МГП не усуваються, юридичний радник зобов'язаний доповісти про це вищому командуванню і в усній, і в письмовій формах.

Інструкцією № 164 встановлюється заборона покладати обов'язки та завдання, не передбачені цією Інструкцією на юридичного радника.

Окремо в Інструкції № 164 передбачено, що на юридичних радників із числа офіцерів та працівників юридичної служби Збройних Сил України відповідних органів управління покладається обов'язок щодо участі в оперативному (бойовому) плануванні та розгляді проектів службових документів на відповідність їх нормам і приписам МГП.

На практиці положеннями про органи військового управління, оперативними об'єднаннями (тимчасовими командними структурами) та/або військовими частинами різних рівнів, зведеними підрозділами, тактичними групами тощо можуть визначатися різні форми діяльності юридичних радників щодо виконання обов'язків, покладених на них згідно зі законодавством проаналізованим вище.

Зокрема, але не виключно, діяльність юридичних радників (груп юридичного радника) під час збройного конфлікту при виконанні бойових (спеціальних) завдань може полягати в наступному:

- опрацюванні спільно з командиром та профільними начальниками груп (підрозділів) бойових (спеціальних) завдань, які отримані від вищих штабів;
- опрацюванні спільно з командиром та профільними начальниками груп (підрозділів) бойових (спеціальних) завдань, які надаються підпорядкованим військовим частинам (підрозділам, зведеним підрозділам тощо);
- обов'язку брати участь в оперативному (бойовому) плануванні, використавши робочу карту;
- розглядати проекти внутрішніх службових документів на відповідність їх нормам і приписам міжнародного гуманітарного права;
- візувати проекти документів перед прийняттям командиром рішення на ведення воєнних дій підпорядкованими підрозділами з погляду відповідності їх нормам і приписам міжнародного гуманітарного права;
- у разі невідповідності дій військового командування положенням міжнародного гуманітарного права нагадати йому про вимоги права збройних конфліктів, зокрема ст. 87 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. про захист жертв війни від 08 червня 1977 р.;
- у разі, коли порушення норм міжнародного гуманітарного права не усуваються, юридичний радник зобов'язаний доповісти про це вищому командуванню і в усній, і в письмовій формах;
- здійсненні оцінки обстановки з урахуванням отриманого завдання, наявних розвідувальних відомостей, необхідних запобіжних заходів, передбачених міжнародним гуманітарним правом, та принципу військової необхідності;
- наданні консультацій командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та щодо приведення інструктажу особового складу з їх виконання;
- наданні допомоги військовому командуванню у вирішенні інших правових питань, які виникають під час ведення бойових дій.

З метою злагодження, структурування та оптимального розподілу виконання функціональних обов'язків юридичними радниками різних рівнів для належного дотримання вимог Інструкції № 164 командуванням та підпорядкованим особовим складом органами військового управління, оперативними об'єднаннями (тимчасовими командними структурами) та/або військовими частинами різних рівнів, зведеними підрозділами, тактичними групами тощо, а також з метою напрацювання спільних методологічно-практичних заходів щодо порядку фіксації, збору доказів та документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених силами противника під час виконання бойових (спеціальних) наказів, розпоряджень тощо, можуть створюватись спільні робочі групи.

Автор статті з березня 2025 р. по червень 2025 р. мав позитивний досвід організації спільної роботи як юридичного радника своєї бригади у військовому званні «майор юстиції» та трьох юридичних радників вищої тимчасової командної

структури (об'єднання) (ОТУ) на території Донецької області у військовому званні «полковники юстиції».

Результатом декілька місячної спільної роботи групи юридичного радника стали напрацьовані «Методичні рекомендації щодо порядку фіксації, збору доказів та документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених силами противника у військовій частині», які були схвально сприйняті командуванням військової частини (бригади) та затверджені наказом відповідного командира бригади у жовтні 2025 р. та доведені до усіх військовослужбовців бригади, задля якісної організації та виконання алгоритму дій військовослужбовцями та збору первинних даних про вчинення воєнних злочинів до передачі компетентним органам, які здійснюють кримінальні провадження за вчинення кримінальних правопорушень, що передбачені ст. 438 КК України.

У військових частинах та органах військового управління для допущення військових юристів до виконання ними своїх функціональних обов'язків як юридичних радників командувачами або командирами затверджуються положення про групу юридичного радника, а також затверджуються функціональні обов'язки юридичного радника.

Для автора публікації є особливою честю бути під час написання тексту у статусі відрядженого у якості юридичного радника в тактичну групу, яка виконує завдання за призначенням на Харківщині, у складі новосформованого Угруповання об'єднаних сил.

Висновки. Автор намагався цим матеріалом висвітлити основні тези своєї військової служби та служби інших військових юристів, які під час збройного конфлікту набувають відповідального посадового (службового) статусу «юридичних радників» у структурі ЗСУ. Наша спільна служба в ЗСУ спрямована на правильне застосування, неухильне дотримання, запобігання невиконанню вимог законодавства України та визнаних Україною норм міжнародного гуманітарного права і командуванням, і всім особовим складом військових частин (підрозділів) Збройних Сил України при обранні способів застосування сил та засобів, зокрема шляхом здійснення правового забезпечення планування, забезпечення та виконання бойових операцій, заходів правового режиму воєнного стану, завдань національного спротиву, об'єднаних операцій (бойових дій). Робота юридичних радників повинна забезпечувати (гарантувати) якісне виконання всім особовим складом військових формувань своїх функціональних обов'язків у ході планування та ведення операції (бойових дій) з дотриманням норм МГП згідно з отриманими бойовими завданнями від вищого військового командування для організації та виконання заходів правового режиму воєнного стану, завдань національного спротиву, оборонного планування та виконання об'єднаних військових операцій.

Так, станом на сьогодні правове забезпечення діяльності юридичних радників унормоване нормативними актами на рівні закону, наказу Міністерства оборони України та наказу Головнокомандувача Збройних Сил України.

На думку автора, величезний обсяг норм МГП слід лаконічно та методологічно подавати особовому (не фаховому) складу з більшим практичним акцентом конкретних алгоритмів дій військових на полі бою та при виконанні своїх бойових завдань для повного збору фактів порушень норм МГП противником і передачі таких матеріалів до компетентних органів України та міжнародного кримінального суду.

Згідно з дослідженим нормативним забезпеченням, з метою належного виконання покладених на юридичних радників обов'язків діє нормативна заборона покладати на

юридичних радників завдання, виконання яких ними не передбачені, що свідчить про виняткову роль юридичних радників у системі Збройних Сил України.

Надання допомоги військовому командуванню у вирішенні правових питань, які виникають під час ведення бойових дій шляхом надання консультацій (роз'яснень) командуванню щодо дотримання норм міжнародного гуманітарного права, правил застосування сили та щодо приведення інструктажу особового складу з їх виконання є визначальними завданнями для юридичних радників.

Оскільки з боку противника (збройних сил РФ) повсякчасно здійснюється порушення норм міжнародного гуманітарного права належна фіксація виявлених військовослужбовцями військових частин порушень норм міжнародного гуманітарного права, в населених пунктах та районах ведення бойових дій у межах зон відповідальності таких військових частин має бути пріоритетними завданнями в діяльності командування усіх рівнів Збройних Сил України та їх юридичних радників.

З метою створення ефективного механізму документування, що забезпечить формування міцної доказової бази для притягнення винних до відповідальності у національних та міжнародних судових інстанціях автором може бути рекомендовано впроваджувати Методичні рекомендації щодо порядку фіксації, збору доказів та документування порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених силами противника, у військовій частині для використання у службовій діяльності командирами (начальниками) усіх рівнів, іншими посадовими особами, військовослужбовцями військових частини, які станом на сьогодні уже впровадженні в окремій військовій частині.

Автор дякує всім юридичним радникам, а також усім учасникам бойових (воєнних) дій – Захисникам України. Вічна пам'ять загиблим за правову, соціальну, демократичну та незалежну Україну.

Дії російського ворога як міжнародного агресора є злочинними та за своїми масштабами небаченими з часів закінчення Другої світової війни. Ворог прагне змінити усталений демократичний, мирний світовий політичний та економічний порядок, який світове демократичне суспільство напружувало десятиліттями шляхом заснування Організації Об'єднаних Націй, Північно-Атлантичного Альянсу, інших безпекових європейських та світових організацій.

Автор переконаний, що лише активна та безпосередня участь кожного громадянина України у Захисті Батьківщини дозволить досягти швидкої відсічі державі-агресору (суб'єктам, які вчиняють міжнародні злочини) та зберегти Україну для теперішнього та майбутніх унікальних поколінь українців (громадян України).

Слава Україні!

Героям Слава!

Список використаних джерел

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.
2. Про оборону України : Закон України 6 грудня 1991 року № 1932-XII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
3. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
4. Положення про юридичну службу Збройних Сил України, затверджене наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 30.03.2021 № 80.

5. Про внесення змін до Табеля термінових донесень Збройних Сил України : Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 16.01.2025 № 28.

References

1. Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy : Zakon Ukrainy (24.03.1999 r. No. 548-XIV). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.
2. Pro oboronu Ukrainy : Zakon Ukrainy (6 hrudnia 1991 roku No. 1932-XII). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
3. Instruktsiia pro poriadok vykonання norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy, zatverdzhena nakazom Ministerstva oborony Ukrainy (23.03.2017 No. 164). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.
4. Polozhennia pro yurydychnu sluzhbu Zbroinykh Syl Ukrainy, zatverdzhene nakazom Holovnokomanduvacha Zbroinykh Syl Ukrainy (30.03.2021 No. 80).
5. Pro vnesennia zmin do Tabelia terminovykh donesen Zbroinykh Syl Ukrainy : Nakaz Holovnokomanduvacha Zbroinykh Syl Ukrainy (16.01.2025 No. 28).

KEY ASPECTS OF THE FUNCTIONAL DUTIES OF LEGAL ADVISORS IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE DURING THE NATIONAL RESISTANCE AND THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Andrii Koval

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
(mobilized officer of the Armed Forces of Ukraine)
e-mail: askoval@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2448-2756*

Since February 24, 2022, the full-scale Russian invasion of Ukraine has been ongoing. Compliance with the norms of International Humanitarian Law (IHL) in any war is a humanitarian (humane) international obligation for all parties and military commanders. The statutory (staff) institution of the Legal Adviser becomes an integral legal component in the system of the Armed Forces of Ukraine (AFU) concerning the provision, control, and observance of IHL during armed conflict.

In the article, the author investigates the role of the Legal Adviser within the structure of the AFU in ensuring adherence to IHL norms, rules of engagement (ROE), and the application of forces and means by military commanders, officers, and servicemen. This is achieved through the legal support of planning, support, and execution of combat operations, measures of the martial law legal regime, national resistance tasks, and joint operations (combat actions).

The author proves that the legal framework for the activities of Legal Advisers within the AFU system is regulated by legislative and sub-legislative normative acts (Laws of Ukraine, Orders of the Ministry of Defence of Ukraine, and Orders of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine, etc.).

The provision of legal advice (consultations) to the command concerning compliance with the norms of International Humanitarian Law (IHL) and the Rules of Engagement, along with assisting the military command in resolving legal issues that arise during the conduct of hostilities, are the defining tasks of Legal Advisors within the system of the Armed Forces of Ukraine.

Given that the adversary (the armed forces of the Russian Federation) routinely violates the norms of International Humanitarian Law (IHL), the author is convinced that the proper

documentation of IHL violations identified by servicemen, both in populated areas and in other localities – the areas of hostilities – within the zones of responsibility of military units, constitutes a priority task in the activity of commanders and Legal Advisors of all levels of the Armed Forces of Ukraine.

From March 2022 to the present, the author, serving as the Assistant Brigade Commander for Legal Work – Head of the Legal Service, has had positive opportunities to conduct official meetings with specialized experts due to the nature of their functional duties. This was fully supported by, and based on a deep understanding of the importance of IHL compliance by, the first Commander of the 125th Separate Territorial Defence Brigade, Lieutenant General Artur Ivanovych Horbenko.

In the course of official cooperation and professional discussions on IHL issues with their profile senior superiors (Legal Advisers), the author conducted scholarly and methodological discussions at the Regional Directorate "West," the Command of the Territorial Defence Forces of the AFU, Operational Command "West," the Command of the Ground Forces of the AFU, the General Staff of the AFU, operational-tactical groups "Kharkiv" and "Luhansk," the Joint Forces grouping, as well as with several Justice Colonels seconded to the Donetsk region from the Ministry of Defence of Ukraine, Justice Colonels from the Ministry of Defence University, and the Central Research Institute of Armament and Military Equipment of the Armed Forces of Ukraine.

Recognizing that there is an abundance of theoretical materials on understanding IHL norms but a lack of practical (concise) instructions for servicemen on the battlefield, the author and a group of comrades in the AFU system attempted to create "Methodological Guidelines for the Procedure for Recording, Collecting Evidence, and Documenting Violations of International Humanitarian Law Committed by Enemy Forces." Such guidelines should assist responsible personnel in military units (commanders (chiefs) of all levels, and other officials) in using them during their official duties and helping to document facts of the enemy's IHL violations. In the 125th Separate Heavy Mechanized Brigade, these methodological guidelines have already been implemented by a separate order of its Commander, Colonel Vadym Oleksandrovych Bondarenko.

Special thanks for the creation of these methodological materials during the joint execution of the combat orders of the OTG "Luhansk" Commander goes to the Legal Adviser, Justice Colonel Ihor Anatoliyovych Klimov. The author also jointly worked with Doctor of Law Volodymyr Mykhailovych Lysyk within the framework of the "Memorandum of Cooperation" (April 2025) concluded between Ivan Franko National University of Lviv and the 125th Separate Territorial Defence Brigade.

Keywords: International Humanitarian Law (IHL), Legal Advisor, armed conflict, national resistance, hostilities, the legal regime of martial law.

*Стаття: надійшла до редакції 14.10.2025
прийнята до друку 21.10.2025*